

ლიანა გიორგობიანი, სტუ-ს დოქტორანტი.

რეზიუმე

თემა მიზნად ისახავს XI საუკუნის სამთავისის საეპისკოპოსო ტაძრისა და მისი მინაბაძის, 1904-1910 წწ. აგებული თბილისის ქაშუეთის წმ. გიორგის სახელობის ეკლესიის ურთიერთმიმართების დადგენას მათი შედარებითი მხატვრულ-სტილისტიკური ანალიზის საფუძველზე და ქაშუეთის, როგორც არქიტექტურული ძეგლის ადგილის განსაზღვრას ქართული ხელოვნების განვითარების ისტორიაში. ნაშრომში, შედარებითი ანალიზის საფუძველზე ნაჩვენებია, რომ მიუხედავად სამთავისთან ძირითადი სქემის მსგავსებისა, ქაშუეთი მაინც დამოუკიდებელი ხუროთმოძღვრული ნაგებობაა, როგორც არქიტექტურულ-კონსტრუქციული ფორმებით, ასევე მხატვრულ-დეკორატიული გადანაწევების თვალსაზრისითაც.

საკვანძო სიტყვები: ქაშუეთი, სამთავისი, მინაბაძი, ცენტრალურ-გუმბათოვანი, “ქართული” იერის.

Kashueti Church of Tbilisi – Imitation of Samtavisi

Liana giorgobiani

Summary

The research aims to analyze interrelation between one of the most magnificent monument of the history of Georgian Architecture, the Episcopal church of Samtavisi built in XI century and its imitation, the Kashueti Church of St. George in Tbilisi built in 1904-1910, through the comparative artistic-stylistic analysis, as well as to determine the role of Kashueti, as the architectural monument in the history of the development of Georgian art. On the basis of comparative analysis, the research shows that despite the similarity of major scheme with that of Samtavisi, Kashueti is still an independent architectural building with its architectural and constructive forms, as well as with artistic and decorative aspects.

ქაშუეთის წმინდა გიორგის სახელობის ტაძარი თბილისის მთავარ მაგისტრალზე, რუსთაველის გამზირზე მდებარეობს და ერთ-ერთ მნიშვნელოვან როლს ასრულებს თბილისის მხატვრულ-ურბანული სახის ჩამოყალიბებაში. ტაძარი XX საუკუნის დასაწყისშია აგებული და თავისი გეგმითა თუ დეკორით გარკვეულწილად XI საუკუნის დასაწყისის სამთავისის მინაბაძს წარმოადგენს.

ახალი ქაშუეთის ტაძრის მშენებლობას საინტერესო ისტორია აქვს. ქაშუეთის საკრებულოს დიდი მცდელობის შედეგად მაშინდელ ეგზარქოსს ნება დაურთავს, XVIII საუკუნეში ცნობილი სახელმწიფო მოღვაწის, გივი ამილახვარის მიერ აშენებული ტაძრის ადგილზე ქართული ტრადიციული ფორმის ახალი ეკლესია აეგოთ, რაც უჩვეულო მოვლენა იყო იმ დროისათვის. ამ მიზნით, სინოდალური კანტორის არქიტექტორს, XIX-XX საუკუნეთა მიჯნის ერთ-ერთ ყველაზე თვალსაჩინო თბილისელ ხუროთმოძღვარს, ლეოპოლდ ბილფელდს მიეცა საპროექტო დავალება, შეესწავლა ამილახვარების საგვარეულო მამულში მდებარე სამთავისის ტაძარი და შეედგინა მისი მსგავსი ეკლესიის პროექტი.

ახალი ტაძრის მშენებლობა 1904 წელს დაიწყო და 1910 წელს დასრულდა. ქაშუეთის მამულების გამგე კომიტეტის გადანაწევებით, ეკლესიის ასაგებად შეიკრიბა იმ დროს თბილისში მოღვაწე საუკეთესო არქიტექტორ-მშენებელთა ჯგუფი: არქიტექტურულ სამუშაოთა შემსრულებლად მიიწვიეს ლეოპოლდ ბილფელდი, მოიჯარადე-მშენებლის მოვალეობა დაეკისრა საქართველოში მოღვაწე იტალიელ ტექნიკოსს ანჯელო ანდრეოლეტის, ხოლო ხუროთმოძღვარ-მშენებლად არქიტექტორი ედუარდო ანდრეოლეტი დაინიშნა. ამავე კომიტეტის დადგენილებით, ტაძრის მშენებლობის ხელმძღვანელობა და მეთვალყურეობა ეკლესიის მაშინდელ წინამძღვარს, მამა კალისტრატე ცინცაძეს დაევა.

ქაშუეთი ქართული ბურჟუაზიისა და არისტოკრატიის წარმომადგენლების ფინანსური მონაწილეობით აშენდა. 1910 წლის 31 ოქტომბერს

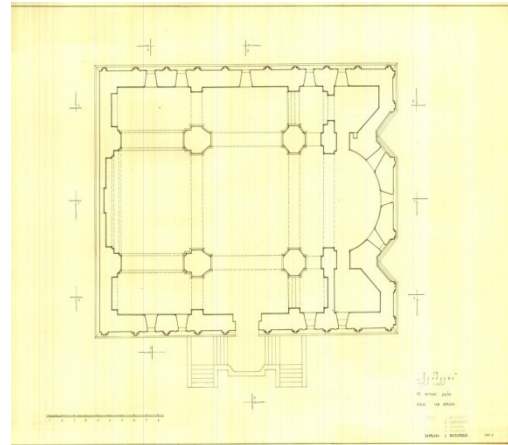
ახალი ეკლესიის კურთხევა სახალხო დღესასწაულად გადაიქცა. იმ დროის საზოგადოებისთვის ქაშუეთი ქართული სულის გამოღვიძების ნიშნად იქცა. ახალი ნაგებობის მოპირდაპირე მხარეს, გოლოვინის პროსპექტზე გრანდიოზული რუსული ეკლესიის, ალექსანდრე ნეველის სახელობის „სობოროს“, როგორც მეფის რუსეთის კავკასიაზე გაბატონების სიმბოლოს ნიშნად, ტრადიციულ სტილში ტაძრის აგებას უდიდესი ეროვნული მნიშვნელობა ჰქონდა. ხანგრძლივი პერიოდის მანძილზე, ხომ, თბილისში, ქართული იერის მქონე, ფაქტიურად არაფერი მნიშვნელოვანი აშენებულა. ამას ისიც ერთვოდა, რომ თითქმის საუკუნე სრულდებოდა მას შემდეგ, რაც რუსეთის ხელისუფლების განკარგულებით გაუქმებულ იქნა საქართველოს ავტოკეფალური ეკლესია. სწორედ ამ მტკივნეული თარიღის ასი წლის თავზე, საქართველოს დედაქალაქის ცენტრში აიგო „ქართული“ ნაგებობა, როგორც ნაციონალური სულიერების უკვდავების სიმბოლო, მისი ვიზუალური ნიშანსვეტი.

აღსანიშნავია, რომ ქაშუეთის ტაძარს ქართულ სახელოვნებათმცოდნეო ლიტერატურაში ნაკლები ყურადღება ეთმობოდა ერთი მხრივ, ნაგებობის შედარებით „ხანმოკლე“ ისტორიისა და მეორე მხრივ, შუა საუკუნეების ერთ-ერთ უბრწყინვალეს ხუროთმოძღვრულ ძეგლთან, სამთავისთან მსგავსების გამო. მეცნიერთა აზრით, ქაშუეთის „ქართულობა“ ძირითადად მხოლოდ ცალკეული ფორმებისა და განსაკუთრებით დეკორაციული სამკაულების ძველი ნიმუშებიდან სესხებაში გამოვლინდა. მაგრამ მიუხედავად ასეთი შეფასებისა, ის მაინც „ქართულად“ გამოიყურება ქალაქის ცენტრალური უბნის უცხო არქიტექტურული სტილების ჭრელ ფონზე. ვფიქრობთ, ქაშუეთზე საუბრისას უფრო არსებითი მნიშვნელობა ტაძრის ზოგად სტრუქტურას აქვს. მისი ერთიანი სილუეტი - მონუმენტური და შთამბეჭდავია, ხოლო გამოკვეთილად „ქართული“ იერით, ის ნებისმიერ სიტყვასა და ქმედებაზე უფრო მძლავრად ზემოქმედი იყო გასული საუკუნის საზოგადოების ეროვნულ ცნობიერებაზე. დღესაც, ქაშუეთის წმინდა გიორგის ტაძარი არანაკლებ ყურადღებას იქცევს და რუსთაველის პროსპექტის უმთავრეს არქიტექტურულ აქცენტს, მის დომინანტს წარმოადგენს.

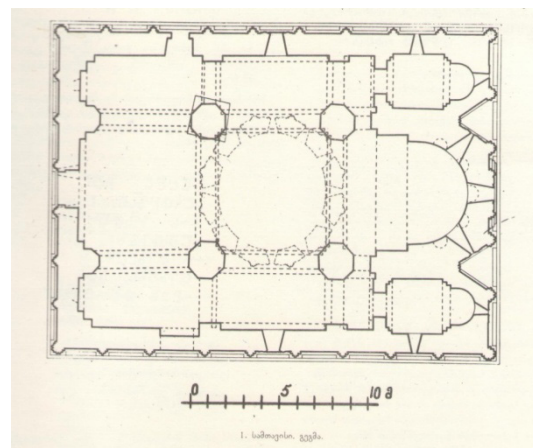
წარმოდგენილი ნაშრომის მიზანია ქაშუეთისა და ქართული ხუროთმოძღვრების ისტორიაში ერთ-ერთი უბრწყინვალესი ძეგლის, სამთავისის საეპისკოპოსო ტაძრის ურთიერთმიმართების დადგენა. ამ ორი ხუროთმოძღვრული ნაგებობის აღწერა და მხატვრულ-სტილისტიკური ანალიზი წარმოადგენს მცდელობას, მათ შორის მსგავსება-განსხვავებების წარმოჩენის საფუძველზე განვსაზღვროთ, თავისი გეგმითა თუ არქიტექტურულ-მხატვრული გადწყვეტით რამდენად ახლოს დგას ქაშუეთი სამთავისის ტაძართან. პასუხი გავცეთ კითხვას - ქაშუეთი სამთავისის ასლს წარმოადგენს, როგორც ეს ზოგიერთ მკვლევარს მიაჩნია, თუ მის მიწაბას.

უკვე ითქვა, რომ 1904-1910 წლებში აგებული ქაშუეთის ეკლესიის საფუძვლად სამთავისის XI საუკუ-

ნის ტაძარი იქნა აღებული. იგი იმეორებს სამთავისის ცენტრალურ-გუმბათოვანი სტრუქტურის ძირითად სქემას, მაგრამ, ამავე დროს, აქვს მთელი რიგი ინდივიდუალური თავისებურებები, რომლებიც ბუნებრივია, ახალი ეპოქის მოთხოვნებით არის განპირობებული. ეს სხვაობა უფრო მძაფრად ტაძრის შიგნით იჩენს თავს და ინტერიერის საერთო სივრცითი გადანწყვეტის, ცალკეული არქიტექტურული დეტალების თავისებურებებში ვლინდება.

ქაშუეთი

სამთავისი

ქაშუეთის ტაძარს აღმოსავლეთით ნახევარწრიული საკურთხეველი აქვს, რომელიც წინ ბემით არის განვრცობილი. თუ სამთავისის ოსტატი ყველანაირი ხერხით ცდილობს გაამდიდროს აფსიდი, სხვადასხვა ელემენტების (ორსაფეხურიანი ბემა საკურთხეველს ვიზუალურად აღრმავებს. აფსიდი მაღალი, ღრმა ნიშებითა და სარკმელებით არის დანაწევრებული) გამოყენებით ცოცხალი, მრავალფეროვანი და რთული გახადოს ეს სივრცე, ქაშუეთის მშენებელი ნაკლებად აქცევს ყურადღებას ტაძრის ამ მთავარი ნაწილის მხატვრულ-არქიტექტურულ გადწყვეტას და მხოლოდ ღვთისმსახურების რიტუალისთვის განკუთვნილ მარტივ სივრცეს ქმნის. მან ნახევარწრიულ აფსიდს წინ მხოლოდ ერთსაფეხურიანი ბემა დაუ-

მატა და მიზანმიმართულად, სამთავისზე ნაკლები სიღრმის, მაგრამ თვალისთვის გვერდებზე უფრო გაშლილი საკურთხეველი გააკეთა.

ქაშუეთის ხუროთმოძღვრის მთავარ საზრუნავს აფსიდის წინა სივრცის მოწყობა წარმოადგენს, რომელიც ახალი ეპოქის მოთხოვნების შესატყვისი უნდა ყოფილიყო. საჭირო იყო დიდი რაოდენობის მრეწლის დასატყვევად ცენტრალური, გუმბათქვეშა მოცულობის შეძლებისდაგვარად გაზრდა. ამ რთული პრობლემის გადაჭრა კი სამთავისის გეგმის ზედმიწევნით ზუსტად „გადმოწერით“ შეუძლებელი იქნებოდა. დასახული ამოცანა ხუროთმოძღვრისგან ტრადიციული არქიტექტურული ფორმების ახლებურად გააზრებას მოითხოვდა. მშენებელს უნდა შეექმნა ახალი, დროის შესაფერისად ფართო, ნათელი, განსაკუთრებულად მდიდრული ინტერიერი, რომელიც თბილისის მაღალი საზოგადოების თავშეყრის ადგილი იქნებოდა და მათ სარწმუნოებრივ მოთხოვნებს სრულად დააკმაყოფილებდა. შესაბამისად, ქაშუეთის შიგა სივრცე გავს კიდეც და იმავდროულად მკაფიოდ განსხვავდება სამთავისის ინტერიერისაგან.

ქაშუეთში, სივრცის გაზრდის მიზნით, ქართული საეკლესიო ხუროთმოძღვრებისა და ღვთისმსახურებისათვის სრულიად უცხო ხერხია გამოყენებული - კანკელი სიღრმეშია შენეული, დამოკლებულია და გუმბათის საყრდენი აღმოსავლეთის ბურჯების უკანა მხარესაა მოქცეული. ამან არქიტექტორს საშუალება მისცა, კანკელის წინ დამატებით გაჩენილ თავისუფალ სივრცეში, ნახევრწრიული სოლის (არდაბაგი) ნაცვლად სწორი ამბიონი მოეწყო და დარბაზში სასულიერო პირებზე უფრო მეტი ადგილი მრეწლისთვის დაეთმო. ეს არის ქართული მრავალსაუკუნოვანი მართლმადიდებლური არქიტექტურის ტრადიციებიდან გადახვევის ყველაზე თვალშისაცემი სახე.

თუ ქაშუეთისა და სამთავისის ტაძრების ინტერიერის სხვა ნაწილებსაც შევადარებთ, მათ შორის მსგავსება-განსხვავება კიდეც უფრო ნათლად გამოჩნდება. მაგალითად, სხვაობაა სამთავისისა და ქაშუეთის პასტოფორიების ფორმებში. სამთავისში სადიაკვნესა და სამკვეთლოს შიგნიდან აფსიდური დაბოლოებები აქვთ. ქაშუეთის დამხმარე სათავსები კი გეგმით სწორკუთხა და შიგნით, საკურთხევის მიმართულებით, ირიბად ჩაკვეთილი. ქაშუეთის სადიაკვნესა და სამკვეთლოს შიდა მოხაზულობა ზუსტად იმეორებს აღმოსავლეთის ფასადის ორი ღრმა ნიშით დანაწევრებულ ხაზს იმ დროს, როდესაც მისი დედნის, სამთავისის პასტოფორიების მომრგვალებული დაბოლოებები გარედან არაფრით არ არის გამოვლენილი.

განსხვავებულია სამთავის-ქაშუეთის პასტოფორიებისა და აფსიდის ურთიერთდამოკიდებულებაც. მართალია, ქაშუეთშიც პასტოფორიები საკურთხევის ორსავე მხარეს არის განთავსებული, მაგრამ მათი მიმართება აფსიდთან სხვაგვარადაა გადაწყვეტილი. ნიმუშის მსგავსად, აქაც სამკვეთლოში

(ჩრდილოეთ მხარეს) მოხვედრა მის წინ საგანგებოდ გამოყოფილი მცირე ზომის სივრცეიდანაა შესაძლებელი. ეს პატარა უბე საკურთხევის ნაცვლად, აღმოსავლეთის რვანახნაგა ბურჯისა და ბემის კედლის დამაკავშირებელი მაღალი თაღოვანი გასასვლელით ამბიონს უკავშირდება. მეტიც, ხუროთმოძღვარმა ტაძრის ჩრდილოეთ მკლავისკენ გახსნილი ეს სივრცე უკვე პატარა „ოთახად“ აქცია. სამთავისისგან განსხვავებით, რომელშიც ეს მონაკვეთი მხოლოდ ღია თალითაა გამოყოფილი, ქაშუეთში იგივე ადგილი სპეციალურად რამდენიმე საფეხურით არის ამალელებული, მთავარი დარბაზისგან დამატებით კიდეც მოაჯირითაც გამოყოფილი და სამკვეთლოს ოთახს მიდგმული აივნის შთაბეჭდილებას ტოვებს. ანალოგიური სურათია სამხრეთი მკლავის აღმოსავლეთ ნაწილშიც. აქაც ჩრდილოეთის მსგავსი პატარა ღია სივრცეა ამბიონის გასწვრივ, რომელიც სამხრეთის მკლავისგან მოაჯირით გამოცალკევებული და ბურჯის უკან გაჭრილი თაღოვანი გასასვლელით ამბიონს უკავშირდება. ტაძრის აღმოსავლეთი ნაწილის გადანწყვეტაში კიდეც ერთი თავისებურებაა აღსანიშნავი. სადიაკვნეს, განსხვავებით სამთავისისგან, დარბაზისგან ყრუ კედელი ჰყოფს. შესასვლელი კი აფსიდის შიგნით, კედელშია გაჭრილი. მსგავსი რამ საერთოდ არ ახასიათებს ქართულ საეკლესიო არქიტექტურას. ჩვენი ხუროთმოძღვრების ისტორიისთვის უცნობია ფაქტი, როდესაც საკურთხეველი მხოლოდ სადიაკვნესთან არის დაკავშირებული. ის ან ორივე პასტოფორიუმს უკავშირდება, ანდა მხოლოდ სამკვეთლოს და არასდროს მხოლოდ სადიაკვნეს. ქაშუეთის სადიაკვნე ტაძრის სხვადასხვა დონეების დამაკავშირებელი ოთახის ფუნქციასაც ასრულებს. აქ არის გამართული ორი კიბე: ერთი ქვედა ეკლესიაში ჩადის, ხოლო მეორე მაღლა საკურთხევის ზემოთ გადის, საიდანაც შეიძლება ტაძრის სახურავზე მოხვედრა.

სამთავისთან სხვაობა და ქართული ტრადიციების ერთგვარი გაუთვალისწინებლობა ჩანს ტაძრის შესასვლელების განთავსებაშიც. ძველი ქართული ტაძრისთვის უჩვეულოდ მაღალ ცოკოლზე „შესმულ“ ქაშუეთს შესასვლელი ორი მხრიდან, სამხრეთისა და დასავლეთის მხრიდან აქვს გაჭრილი (თავდაპირველი პროექტით აქ სამი შესასვლელი უნდა ყოფილიყო). ნაგებობის მთავარი შესასვლელი ტრადიციულად სამხრეთის კარია ეზოს ამ მხარეს მეტი სივრცისა და ანსამბლის გალავანში ალაყაფის კარის გამო. სამხრეთის კარის წინ, მთავარი ეკლესიის დონეზე ასასვლელად, თანამედროვე სახის მქონე ორ-ორმარშიანი ღია მასიური კიბეა გაკეთებული, რაც უფრო დიდებულ ელფერს აძლევს ტაძარს, თუმცა, ამავე დროს, შესასვლელის ფასადის ცენტრში, დეკორატიული თაღის ზუსტად შუა არეში გაჭრამ არსებითად შეცვალა ტაძრის ინტერიერის აღქმის პირობები. როგორც მისი უწმინდესობა კალისტრატე ცინცაძე წერს, ტაძრისთვის კარიბჭის გაკეთება თავიდანვე პროექტით გათვალისწინებული იყო დასავლეთით, მაგრამ ეს სამუშაოები, თავის დროზე არ ჩატარ-

და. მხოლოდ რამდენიმე წლის წინ, XXI საუკუნის დასაწყისში, ტაძარს დასავლეთიდან ტრადიციული ფორმის კარიბჭე-პორტიკი მიუშენეს და რუსთაველის პროსპექტის მხრიდან ფართო კიბეები გაუქმეს. ამიერიდან, ტაძრის ცენტრალური შესასვლელის ფუნქცია დასავლეთის ფასადზე განთავსებულმა ფართო თაღოვანმა კარიბჭემ იტვირთა, რამაც ტაძრის ამ მხარეს, ბუნებრივია, მეტი მნიშვნელობა შესძინა.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ტრადიციულად, ქართულ ტაძრებში, შესასვლელების განთავსებას შიდა სივრცის აღქმაში უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭებოდა. სამთავისს, ქაშუეთისგან განსხვავებით, თავდაპირველად კარი სამივე მხრიდან ჰქონდა. მართალია, მოგვიანებით ერთი, კერძოდ სამხრეთისა გააუქმეს, მაგრამ ამას პრინციპულად არაფერი შეუცვლია. სამთავისში, დასავლეთის მხრიდან შესული ადამიანის თვალწინ შიდა სივრცის მთლიანი სურათი იშლება. ტაძრის მარტივი, დამოკლებული გეგმის წყალობით მლოცველი დასავლეთის მკლავიდან იქვე, გუმბათქვეშა მონაკვეთში ინაცვლებს. სულ სხვაგვარად აღიქმება ინტერიერი სამხრეთისა და ჩრდილოეთის კარიდან. აქ ღიობების დასავლეთის მონაკვეთები-სკენ ნანაცვლებით შიდა სივრცე უფრო რთული, დაძაბული და მოძრავი ხდება. ტაძრის ამ შესასვლელებიდან მხოლოდ დასავლეთის ფართო და გვერდითი მკლავების ვიწრო, ჩაბნელებული მონაკვეთები მოჩანს. ტაძრის ინტერიერის მთავარი ნაწილისგან ანუ ყველაზე ნათელი ცენტრალური გუმბათქვეშა სივრცისგან, მლოცველს დასავლეთის ბურჯები ყოფს და საკურთხეველთან მოსახვედრად მას შიდა სივრცის სხვადასხვა მონაკვეთებში გადაადგილება უხდება. ამრიგად, ბურჯების შემოვლით ადამიანმა გარკვეული მანძილი უნდა გაიაროს, რაც სხვანაირად განაწყობს, თითქოს შეამზადებს მას საკურთხეველთან მისაახლებლად.

სამთავისის მსგავსად აღიქმება ინტერიერი ქაშუეთის დასავლეთის დიდი თაღოვანი კარიბჭიდან. აქედან მლოცველის თვალი საკურთხეულამდე მშვიდად წვდება სივრცეს, შესასვლელიდანვე მთლიანობაში აღიქმება ტაძრის ნათელი ინტერიერი და ნაგებობის მოცულობები ერთიდან მეორეში რბილად გადადის.

სამთავისთან შედარებით, სრულიად შეცვლილია სივრცის ტრადიციული აღქმა ქაშუეთის სამხრეთი შესასვლელიდან. როგორც აღვნიშნეთ, ტაძრის სამხრეთი ფასადის ცენტრში, დეკორატიული თაღის შუაში დიდი თაღოვანი კარია გაჭრილი. ეკლესიაში შესული ადამიანი გვერდითი მკლავის სივინროვის გამო პირდაპირ „ამოყოფს“ თავს გუმბათქვეშა სივრცეში. სამთავისისგან განსხვავებით, აქ მას არ სჭირდება ტაძარში, ასე ვთქვათ, ფიზიკური და სულიერი „მოგზაურობა“, წინააღმდეგობების გადალახვა და გარკვეული გზის გავლის შემდეგ საკურთხეველთან მისვლა. კარიდანვე, თავისუფლად გადაშლილ სივრცეში ყოველგვარი შემზადების გარეშე, ადამიანი უცებ აღმოჩნდება საკურთხეველის

წინ.

ქაშუეთის კიდევ ერთი განსხვავება სამთავისისგან, მისი საოცრად ნათელი ინტერიერია. ტაძარი უხვადაა განათებული სინათლის წყაროების არა მარტო ტრადიციულ ადგილებში, მკლავებსა და გუმბათის ყელზე განთავსებით, არამედ დამატებითი სარკმელებითაც. ძველი ქართული ხუროთმოძღვრებისათვის უცხო ელემენტია ეკლესიის შიგნით უჩვეულოდ დაბლა, თითქმის ადამიანის სიმაღლეზე გაჭრილი გრძივი კედლების სარკმელები. არქიტექტორი თითქოს ამ ხერხითაც შეეცადა უფრო ფართო სივრცის ილუზია შეექმნა ტაძრის ინტერიერში. კედლები თითქოს განზეა განეული მაღალი, დიდი ზომის ფანჯრებიდან ეკლესიაში უხვად შემოღვრილი სინათლის წყალობით. სივრცის „დაბინდვის“ ერთგვარი მცდელობაა ცენტრალური სარკმელების ღიობებში ვიტრაჟების ჩასმა, რომელიც საკურთხეველის მხარეს ოდნავ ახშობს კაშკაშა შუქს და მლოცველს თვალს აღარ ჭრის. სარკმელთა ღიობებიდან შემოსული სინათლის თამაშის მიზანი არქიტექტურული სივრცის ცენტრალურ ნაწილზე, საკურთხეველზე აქცენტის გაკეთებაა, მისი ფუნქციური და სულიერი მნიშვნელობის ხაზგასმა. იმავდროულად, ეს სარკმელები, ინტერიერის სამკაულადაც აღიქმება.

ტაძრის შიდა სივრცის გაფორმებას, მისთვის მდიდრული იერის მინიჭებას ემსახურება ინტერიერში სხვადასხვა ფორმის ბურჯები. აფსიდის წინა ბურჯებს სამთავისის მსგავსად, რვანახნაგა ფორმა აქვთ, დასავლეთისა კი ჯვრული მოხაზულობისაა. ასევე გარკვეულ მხატვრულ ეფექტს ქმნის ბურჯებისა და თაღების საყრდენი პილასტრების წიბოებზე დაყოლებული ერთნაირი ფორმის ნახევარსვეტები, მარტივი პროფილის მქონე ბაზისებითა და კაპიტელებით. სამთავისისგან განსხვავებით, ქაშუეთის ბურჯებისა და კედლების ქვემო ნაწილი მთლიანად მოპირკეთებულია მარმარილოს ფილებით. მიუხედავად იმისა, რომ მარმარილოს რამდენიმე სახეობა მოიპოვება საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში, ეს მასალა არასდროს გამოიყენებოდა ქართულ ტაძრებში. ტაძრის ცენტრალური ატრიბუტი, მარმარილოს კანკელიც, უჩვეულოდ ხდება თვალს არატრადიციული სტრუქტურის გამო. აქ ერთმანეთშია არეული ქართული მოტივები და 20 საუკუნისათვის დამახასიათებელი ბარელიეფები. ქაშუეთის ტაძრის შიდა სივრცის მონაცრისფრო-მოთეთრო კედლების ერთფეროვნებას ერთგვარად აცოცხლებს ტაძრის მოზაიკური იატაკი და მოხატული აფსიდი, რომელიც ლადო გუდიაშვილმა 1947 წელს შეასრულა.

ამრიგად, შეიძლება ითქვას, ქაშუეთის წმინდა გიორგის ტაძრის სამთავისთან მსგავსება ძირითადად ხუროთმოძღვრული ტიპისთვის დამახასიათებელი გეგმის თავისებურებაში ვლინდება. არქიტექტორი ასრულებს დამკვეთის მოთხოვნას და იღებს ადრე შემუშავებულ მზა სქემას, მაგრამ ამასთანავე ეპოქის მოთხოვნილებებთან შესაბამისი მთელი რიგი ცვლილებები შეაქვს მასში.

ქაშუეთი გარეგნულად უფრო მეტად ჰგავს

სამთავის ვიდრე შიგნიდან. უპირველეს ყოვლისა მისი მდიდრული დეკორის გამო, რომელიც ცნობილმა ქართველმა ქვის ოსტატებმა, აგლაძეებმა შეასრულეს არქიტექტორ ედუარდო ანდრეოლეტის მიერ ქართული ტაძრების ჩუქურთმებიდან გადმოღებული ესკიზების მიხედვით. ქაშუეთის დეკორი თითქმის ზუსტად იმეორებს დედნის მორთულობის სქემებს და ოდნავ სახეს უცვლის მას. ორივეგან ფასადებზე გამოყენებულია ქვაში ნაკვეთი სამკაულების ერთნაირი მოტივები და ერთიანი, მოძრავი თაღების მწკრივი, რომელიც ზოგან მშვიდად მიუყვება კედლის სიბრტყეს, ზოგან კი მძლავრად „აიქორება“, მაღლა ატყორცნილი შემოხაზავს ფასადის ცენტრში თავმოყრილ მოჩუქურთმებულ ელემენტებს და შემდეგ ისევ „დანყნარებული“ განაგრძობს „დინებას“ (სამთავისის ტაძარმა, ნგრევა-აღდგენის შემდეგ ნაწილობრივ დაკარგა თაღნარის კვალი. ვარაუდობენ, რომ თავდაპირველად ტაძრის ოთხივე ფასადს თაღების უწყვეტი რიგი უნდა ჰქონოდა შემოყოლებული. სრულად შემორჩენილია მხოლოდ ძეგლის აღმოსავლეთი ფასადი და მისი დიდებული მორთულობა).

ქაშუეთის აღმოსავლეთი ფასადი, თავისი ზოგადი დანაწევრებით ყველაზე ახლოს დგას ორიგინალთან. თუმცა სარკმელების რაოდენობა, ისევე როგორც სხვა ფასადებზე, უფრო ბევრია. სამთავისის მსგავსად, ქაშუეთის აღმოსავლეთის ფასადის დამუშავებასაც ხუთთაღოვანი სისტემა უდევს საფუძვლად. აქაც ფასადის მთავარი, დიდი თაღის შუაში გადის კომპოზიციის ძირითადი ღერძი, რომელზეც ერთმანეთზეა ასხმული ფასადის დეკორაციული სამკაულები - მოჩუქურთმებული უზარმაზარი ჯვარი, დიდი სარკმელი ჩუქურთმიანი საპირით, კუთხით დაყენებული ორი კვადრატი, ცენტრში ამოზრდილი კოპით. მათი მომჩარჩოებელი ლილვი ზემოთ თაღს ებმის, ხოლო ქვემოთ კედლის ძირამდე ჩადის, კრავს კომპოზიციას და მის ორივე მხარეს დამატებულ თაღებსა და ლილვებთან ერთად პროფილირებული ხაზების უწყვეტ ნაკადს ქმნის. თუმცა, ქაშუეთის ხუროთმოძღვარი ოდნავ ცვლის დეკორს, აკლებს მას ზოგიერთ დეტალს. მაგალითად, ფასადზე არ არის მრგვალი სარკმელები და გრიფონის რელიეფი, რომლებიც სამთავისის ფასადის გაფორმების კომპოზიციური სქემის განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენენ.

აქვე გვინდა შევნიშნოთ, რომ სამთავისის მთავარი ფასადის შემკულობის ზედმიწევნით თუ არა შეძლებისდაგვარად ზუსტად გადმოღებისას ქაშუეთში აღარ იგრძნობა ფორმათა პლასტიური მეტყველების ის ძალა, რომელიც სამთავისში არა მარტო ესთეტიკურ სიამოვნებას გვანიჭებს, არამედ, პირველ რიგში ძლიერ ზემოქმედებს ადამიანის სულიერ განწყობაზე და კომპოზიციას განსაკუთრებულ ხიბლს მატებს. სამთავისის აღმოსავლეთის ფასადის მხატვრული სრულყოფილება ანდამატივით იზიდავს მნახველს, ქაშუეთში კი იგივე „სურათი“, უდავოდ ოსტატურად შესრულებული, რამდენადმე ცივი და ხისტი.

საგანგებოდ გვინდა შევჩერდეთ ქაშუეთის ტაძრის სამშენებლო მასალასა და მის ფერზე. ტრადიციულად, ქართული ტაძრის მხატვრული სისტემის ერთ-ერთ კომ-

პონენტს გამოყენებული მასალის ფერი წარმოადგენს, რომელიც დეკორთან კავშირში ერთიან ძლიერ მხატვრულ ეფექტს ქმნის ნაგებობების ფასადებზე. ძველი ქართული ტაძრების ფასადები მუდამ თბილი, ინტენსიური ტონალობით გამოირჩევა. მათი კედლები ყოველთვის ღია, ნათელი ფერისაა. ასეა სამთავისშიც. ქაშუეთის ტაძარში ორნაირი ქვაა გამოყენებული: ცოკოლი მუქი ფერის ალგეთის ტუფითაა მოპირკეთებული, კედლები კი ძეგამის თეთრი ქვით ამოყვანილი. ქაშუეთში უგულვებლყოფილია აღმოსავლეთის ფასადის რომებში ჩართული ფერადი აქცენტებიც, რომელთაც სამთავისის დეკორატიულ სისტემაში მკაფიოდ გააზრებული ფუნქცია აქვთ მინიჭებული.

აღმოსავლეთის ფასადისგან განსხვავებით, რომელიც როგორც ითქვა, თითქმის ზედმიწევნით იმეორებს სამთავისის დეკორაციული კომპოზიციის სქემას, ქაშუეთის სხვა ფასადებზე განსაკუთრებით ბევრია სამთავისისთვის უცხო ელემენტები. ქაშუეთის ხუროთმოძღვარს კარგად აქვს გააზრებული ტაძრის არქიტექტურულ-მხატვრული სტრუქტურა. სამხრეთისა და ჩრდილოეთის ფასადები დიდად არ განსხვავდება ერთმანეთისგან. დეკორაციულ მორთულობაში აქ ერთნაირი სისტემაა გამოყენებული. განსხვავება დამატებითი არქიტექტურული ფორმების ორგანიზებაში ვლინდება, მათი საერთო ტრადიციულ კომპოზიციამში ჩანერით გამოიხატება.

ქაშუეთში, სამხრეთის ფასადზე, ცენტრში, მიმენებულია ჩუქურთმით მორთული ორმარშიანი კიბე, რომლის შუაშიც დიდი, ტიმპანიანი შესასვლელი კარია განთავსებული. მის ზემოთ სწორკუთხა საპირიანი, მდიდრულად მორთული სარკმელი და მოჩუქურთმებული ვარდულია. ფასადის ცენტრალურ ღერძზე, სხვებზე განიერ დეკორაციულ თაღში, კარის მოთავსება სრულიად ლოგიკურად გამოიყურება. ეკლესიაში ასასვლელი კიბის ზომაც და ფორმაც სავსებით ესადაგება კარის ფართო ღიობს და ხაზს უსვას ტაძრის მთავარ შესასვლელს. ამავე დროს კიბე არ ჩქმალავს, პირიქით, შეიძლება ითქვას „აჩენს“ ქვედა ეკლესიის კარს. კიბე ფასადის ერთიანი კომპოზიციის შემკვრელის როლსაც ასრულებს - თავს უყრის ფასადის ცენტრში გამავალი ღერძის ელემენტებს.

ქაშუეთის ჩრდილოეთი ფასადის შემკულობაში მთავარი ადგილი უჭირავს კვარცხლბეკზე აღმართულ დიდ მოჩუქურთმებულ ჯვარს, რომელსაც თავზე ფართო მოჩუქურთმებული საპირით შემკული სარკმელი ადგას. კომპოზიციას ასევე მდიდრული როზეტი აგვირგვინებს. თავდაპირველი პროექტით აქ ჯვრის ნაცვლად ტაძრის მესამე კარი უნდა ყოფილიყო. შესაძლოა, მისი გაჭრა ეზოს ამ მხარის სივინროვის გამო გადაიფიქრეს.

ტაძრის ჩრდილოეთი და სამხრეთი ფასადების გაფორმებაში ყურადღებას იქცევს კედლების ქვედა რეგისტრში განლაგებული, ასევე უხვად მორთული სარკმელები. ქაშუეთი ამ შემთხვევაშიც „ორიგინალურია“, რადგანაც მსგავსი რამ სხვაგან არსად გვხვდება. მაგრამ სარკმელების დაბლა გაჭრა თუ უცხოდ ხვდება თვალს ინტერიერში, ფასადებზე ისინი შესანიშნავად არიან ჩანერილი ეკლესიის თავისებურ არქიტექტურულ-მხატვრულ სისტემაში. მაღალ ცოკოლზე წამომართული

ქაშუეთის გრძივი კედლების დიდი სარკმელები გარედან ფასადებზე საკმაოდ ბუნებრივად გამოიყურება. ისინი ავსებენ თაღებშორის გლუვ სივრცეებს და ერთგვარად აწონასწორებენ კედელს ფასადთა დეკორაციულ ელემენტებს.

ქაშუეთის გარე კედლებს შორის სამთავისისგან ყველაზე მეტად განსხვავებულია დასავლეთი ფასადი. მისი გაფორმება, სწანს, თავიდანვე აქ კარიბჭის დაგეგმით იყო განპირობებული. შესაბამისად, დასავლეთ კედელს არც თაღების რიგი შემოუყვება, როგორც ეს სხვა ფასადებზეა და არც მისი ცენტრალური ნაწილია, სამთავისივით, ორმაგი სარკმლითა და მათ შორის ჯვრით გაფორმებული. აქ, მაღლა, სამი თალია, შუაში ლუნეტისებრი სარკმლით, რომლის საპირესაც პატარა, სვეტებზე დაყრდნობილი, ორმაგი ლილვი შემოუყვება. ლილვი ლუნეტის ზევით იშლება, ჯვარს შემოუვლის, მის თავზე ცენტრალურ თაღში გადაიღვრება და საფეხურებად ჩამოდის ქვევით იმპოსტიბამდე. შეიძლება ითქვას, რომ აქ ფაქტობრივად აღმოსავლეთის ფასადის კომპოზიციური სქემის მოკლე, მარტივ რედაქციასთან გვაქვს საქმე.

დასავლეთით, როგორც უკვე ვთქვით, თავიდანვე იყო გათვალისწინებული დიდი კარიბჭის მიშენება. მაგრამ ეს გეგმა მხოლოდ რამდენიმე წლის წინ განხორციელდა. ქაშუეთს ქართული ტრადიციული ფორმის დიდი კარიბჭე მიაღვს და ამით ეს მხარე სრულიად შეცვალეს.

ქაშუეთის ტაძრის დეკორაციულ გაფორმებაში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს აგრეთვე მდიდრულ, ორნამენტირებულ კარნიზს, რომელიც უწყვეტ ზოლად შემოუყვება მთელ ტაძარს. მთელი ამ არქიტექტურული და დეკორატიული სისტემის დამაგვირგვინებელია გუმბათის ყელი, ჩუქურთმებით შემკული საპირეებიანი სარკმელებით და მათ ზემოთ დასმული პატარა, სადა კოპები.

ამრიგად, როგორც ქაშუეთისა და სამთავისის ტაძრების შედარებითა ანალიზმა დაგვანახა, სამთავისთან ბევრი სიახლოვის მიუხედავად, ქაშუეთი მაინც მისგან საკმაოდ განსხვავებული ნაგებობაა, როგორც არქიტექტურულ-კონსტრუქციული ფორმებით, ასევე მხატვრულ-დეკორაციული გადანაცვლების თვალსაზრისითაც. ვფიქრობთ, ის თავიდანვე არც უნდა ყოფილიყო ჩაფიქრებული როგორც სამთავისის ზუსტი ასლი. იგი მხოლოდ სამთავისის მინაბაძია. მათ ერთი ხუროთმოძღვრული ტიპის გეგმა უდევთ საფუძვლად, მაგრამ ამ ორი განსხვავებული ხანის ძეგლებს საერთოსთან ერთად, მკაფიოდ გამოხატული, მხოლოდ მათთვის, მათი ეპოქის შესატყვისი თავისებურებები გააჩნიათ, რაც, როგორც ვნახეთ, მეტი სიცხადით ტაძრის ინტერიერშია გამოვლენილი.

დასასრულს, ხაზგასმით უნდა აღვნიშნოთ, რომ ქაშუეთს უდავოდ აქვს ის მხატვრული ღირსებები, რომელნიც მას მიმზიდველობას ანიჭებდა თავის დროზეც და ანიჭებს დღესაც. პირველ რიგში, ეს ეხება მის საერთო სტრუქტურას, რომელიც ძირითადად ძველ ტრადიციებს ეყრდნობა და ახალი დროის მოთხოვნებსაც ითვალისწინებს. ქაშუეთი XX საუკუნის დასაწყისში თითქმის ერთადერთი ახალი საეკლესიო ნაგებობა იყო, რომელიც უცხოვდ არ ხვდებოდა

თვალს თბილისში. უნდა ითქვას, რომ ახლაც, თავისი გარეგნობითაც და მასშტაბითაც ტაძარი კარგად არის მორგებული რუსთაველის პროსპექტის არქიტექტურულ იერსახესთან. მის არქიტექტორს, ლ. ბილფელდს, თავის დროზე, ჩანს, შესანიშნავად ჰქონდა გაცნობიერებული თანამედროვე ქალაქის განვითარების პერსპექტივები, მისი პრობლემები და ქაშუეთის ადგილი „ახალი“ თბილისის ურბანულ სტრუქტურაში. სწორედ ეპოქის გამოწვევებმა განაპირობა ტაძრის ორსართულიანობა და ამით მისი ამონევა პროსპექტის დონეზე. დღეს ქაშუეთი, მარჯვმდებარეობითა და სილუეტით, მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ქალაქის ცენტრის ხუროთმოძღვრულ ანსამბლში, რასაც ხელს უწყობს მისი მდიდარი მორთულობის მხატვრულ-ტექნიკური შესრულების მაღალი დონეც. ყოველივე ამან განაპირობა, რომ ქართული საზოგადოების ცნობიერებაში ქაშუეთის წმინდა გიორგის ეკლესია რჩება პირველ და გამორჩეულ ნაგებობად, რომელშიაც თითქმის საუკუნოვანი იძულებითი პაუზის შემდეგ, ეროვნული ხუროთმოძღვრების ფორმათა აღორძინების ცდა არის ხორცშესხმული.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გ. ჩუბინაშვილი ქართული ხელოვნების ისტორიიდან. თბ., 1926.
2. გ. სოხაშვილი სამთავისი. თბ., 1973.
3. В. Цинцадзе Тбилиси. Тб., 1958.
4. პ. ზაქარაია ქართული ხუროთმოძღვრება XI-XVIII სს. თბ., 1990.
5. ვ. ბერიძე ძველი ქართული ხუროთმოძღვრება. თბ., 1974.
6. Ш. Амиранашвили История грузинского искусства. Москва, 1963.
7. Н.П. Северов. К вопросу о реконструкции Самтависского храма. ARS GEORGIKA-VI-A, VI том. 1963.
8. Т. Квирквелия Архитектура Тбилиси. Тб., 1982.
9. Р. Шмерлинг Самтавро. ARS GEORGIKA — I том, თბ., 1942.
10. მ. კარბელაშვილი, ს. კინწურაშვილი, ნ. ჯანბერიძე. თბილისის ხუროთმოძღვრული გზამკვლევი. თბ., 1958.
11. დ.ხომტარია კლარჯეთის ეკლესიები და მონასტრები. თბ., 2005.
12. კ.ცინცაძე ქართული ეკლესიის ისტორია. ქვაშეთის წმინდის გიორგის ეკლესია ტფილისში. თბ., 1994.
13. ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია. ტომი X. თბ., 1986.
14. თ. გერსამია. თბილისის ქაშუეთის წმინდა გიორგის ახალი ეკლესია. საქართველოს სიძველენი. თბ. 17/2014